

laws will no longer apply. Jesus is described as merely touching impure people and not washing his hands. An openly rebellious Jewish messiah would never have dared to go beyond the *Serug* and enter into the holy area of the Temple Mount. Indeed, even an openly indifferent Jew, were this inclination known, would have been stopped by the fanatical young priests who checked those entering, and killed «unclean» transgressors. Yet Jesus did enter the Temple and he did get past the fanatics. So where is the «messianic» threat that could bring the whole system down?

Please do not misunderstand my criticism. I highly recommend *Jesus and Purity Halakhah* as a scholarly and fascinating attempt to get to the historical Jesus. Unfortunately, I find the Judaism of this Jesus «unliveable».

Morton H. Narrowe

Josep-Ignasi Saranyana & Carmen-José Alejos Grau (utg.): *Teología en América Latina. Vol III, El siglo de las teologías latinoamericanistas (1899-2001)*. 773 sid. Iberoamericana, Madrid och Verveurt, Frankfurt am Main, 2002.

Trots att mycket skrivits om latinamerikansk teologi i allmänhet och befrielse-teologi i synnerhet har det hittills saknats en detaljerad översikt av kontinentens teologihistoria från kolonialtiden fram till våra dagar. Inte minst därför är utgivningen av trebandsverket *Teología en América Latina* mycket efterlängtat. Ledare för det ambitiösa projektet med säte vid Universidad de Navarra i Pamplona är den spanske teologihistorikern Josep-Ignasi Saranyana, som till sin hjälp haft en grupp av företrädesvis spanska och latinamerikanska teologer och historiker. Första bandet utkom 1999 och behandlade tiden från den spanska erövringen fram till år 1715. Andra bandet som ska behandla tiden fram till 1898 har ännu inte publicerats, medan ett något uttänjt tjugonde århundrade — de latinamerikanska teologiernas sekel — utgör den tidsmässiga ramen för det tredje bandet, som nyligen sett dagens ljus med den spanska historikern Carmen-José Alejos Grau som redaktör.

Författarna tar sin utgångspunkt i det betydelsefulla plenarkonciliet för Latinamerika 1899 och slutpunkten är den plenarsynod som den påvliga kommissionen för Latinamerika genomförde i Rom 2001. I nio kapitel ges läsaren en mångfacetterad bild av den latinamerikanska teologins utveckling under det senaste århundradet. De två inledande kapitlen behandlar institutionella aspekter på kyrkans och teologins historia. I det första kapitlet beskrivs hur kon-

tinentalen be-handlades i den romersk-katolska hierarkins officiella uttalanden. Här analyseras bland annat påvliga encyklikor, Andra Vatikankonciliet dokument och den latinamerikanska biskopskonferensens inflytelserika generalkonferenser i Rio de Janeiro 1955, Medellín 1968, Puebla 1979 och Santo Domingo 1992. Det andra kapitlet, författat av den tyske kyrkohistorikern Hans-Jürgen Prien, är en översikt av den protestantiska missionen i Latinamerika. Under de senaste årtiondena har katolicismen upphört att vara den helt dominerande religionen i Latinamerika, samtidigt som pentekostala och evangelikala kyrkor blivit en teologisk kraft att räkna med inte minst bland de allra fattigaste folklagren på kontinenten.

Större delen av *Teología en América Latina* behandlar dock inte institutionella aspekter av den latinamerikanska kyrkans historia. De följande sju kapitlen tar i stället upp skilda aspekter av teologins idéhistoria. Efter att ha studerat teologiska utvecklingslinjer i latinamerikansk teologi före Andra Vatikankonciliet (kap. 3) går Josep-Ignasi Saranyana vidare med en noggrann studie av den latinamerikanska befrielse-teologin (kap. 4), som i mångt och mycket är en frukt av de teologiska diskussioner som följde i koncilietets kölvatten. I kapitlet blandas internationellt välkända namn som Gustavo Gutiérrez, bröderna Boff och Ignacio Ellacuría med mindre kända som Lucio Gera och Carlos Mesters. Betydligt mer skissartad är presentationen (kap. 5) av den teologi som skrivits av *hispanos* i USA och de teologier som utvecklats av och för de indianska befolkningarna på olika håll på kontinenten. I ett högtintressant kapitel (kap. 6) går Fermín Labraga García igenom olika teologiska tolkningar av det fenomen som brukar kallas folkreligiositet, det vill säga religionsyttringar som vallfärder, undergörande bilder och helgon- och Mariakulter, vilka fortfarande kan sägas utgöra stommen i den latinamerikanska kristendomen. I det sjunde kapitlet diskuterar den argentinska teologen och historikern Celia Lértora Mendoza utvecklingslinjer inom reformert och evangelikal teologi i Latinamerika, med tonvikt på de senaste decennierna. Professor Saranyana tar sig själv (kap. 8) an utvecklingen av olika typer av feministisk teologi/kvinnoteologi i Latinamerika och den välmatade volymen avslutas (kap. 9) med en översiktlig studie av innehållet i ett stort antal latinamerikanska teologiska tidskrifter.

Teología en América Latina är inte bara en sammanställning av andras forskningsrön; bakom verket ligger också en mycket omfattande grundforskning. Genomgående kopplar författarna på ett skickligt sätt ihop teologihistorien med den latinamerikanska kyrkans historia och kontinentens politiska och sociala historia. I denna typ av verk ställs författarna inför det

svåra valet mellan att presentera en stor mängd teologer eller att detaljstudera ett mindre antal författare. Naturligtvis skulle man ha kunnat ta med fler teologer, och några av dem som inkluderats borde möjligen ha blivit föremål för en mer noggrann behandling, men i stort sett alla de viktigaste namnen finns med. En nästan oundviklig svaghet med urvalet är dock att nästan alla de teologer som presenteras är etablerade universitetsteologer. En mycket spännande, men samtidigt väldigt svår uppgift kunde vara att också inkludera den mer oartikulerade teologi som återfinns i pamfletter och populära skrifter och som nästan aldrig uppmärksammas i akademiska sammanhang. Ett steg i rätt riktning är emellertid den ingående presentationen av en stor mängd teologiska tidskrifter, som utgör viktiga källor till den moderna latinamerikanska teologin. Man kan också notera att författarna inte enbart studerat det skrivna ordet; även musik, bildkonst, teater och film används som källor för den latinamerikanska teologihistorien. Det är tydligt att författarna har en kritisk inställning till åtminstone radikalare varianter av den latinamerikanska befrielse-teologin, men i allmänhet är behandlingen, enligt min mening, nyanserad och sansad. Just avsnitten om befrielse-teologin kan dock med fördel läsas parallellt med någon befrielse-teologisk historiografi (t.ex. Enrique Dussel eller Pablo Richard) för att få ett annat perspektiv på samma idéhistoriska utveckling.

Sammanfattningsvis menar jag att *Teología en América Latina* ger en mycket god och balanserad översikt över latinamerikansk teologihistoria under 1900-talet, en översikt som troligen inte kommer att överträffas under lång tid framöver.

Magnus Lundberg

Nicholas Lossky, José Míguez Bonino, John Pobee, Tom F. Stransky, Geoffrey Wainwright och Pauline Webb (red): *Dictionary of the Ecumenical movement*. (Andra upplagan). 1296 sid. WCC Publications, Genève 2002.

Dictionary of the Ecumenical Movement (DEM) är ett omfattande uppslagsverk vars fokus är den ekumeniska rörelsen och dess utveckling från 1910 års missionskonferens i Edinburgh fram till idag. I centrum står ekumeniken ifrån Kyrkornas världsråd (KV) perspektiv, men det utesluter inte ekumeniska reflektioner från ett romersk-katolskt och evangelikalt/Lausanne-perspektiv. Dock ges mer utrymme åt den romersk-katolska kyrkan än åt Lausannerörelsen. Den ekumeniska utvecklingen skildras ifrån ett historiskt, teologiskt och samhällsorienterat perspektiv. Mellan pärmarna till den andra upplagan av *DEM*

finns närmare 700 uppslagsord, varav ett femtiotal är nyskrivna och övriga är omarbetade och uppdaterade, både innehållsmässigt och med hänsyn till litteraturreferenser. Den första upplagan publicerades 1991 och sedan dess har det skett mycket inom ekumeniken, vilket märks då de båda upplagorna jämförs. Artiklarna i *DEM* är av varierande längd, från ett par stycken till åtta sidor långa. En del har litteraturförteckningar. Artiklarna kan delas upp i följande kategorier: 1. Kyrkor och samfund, som lyfter fram samfundets historia, teologiska betoningar och ekumeniska inställning (t.ex. *Mennonites, Pentecostals*). 2. En annan aspekt som skildras är hur samfunden bedriver ekumeniska samtal och dialog med varandra (t.ex. *Lutheran-Reformed dialogue*). 3. Personligheter inom den ekumeniska rörelsen är en tredje kategori. Både män och kvinnor, mer eller mindre välkända från olika samfund beskrivs (t.ex. amerikanskan *Dorothy Day*, ärkebiskop *Nathan Söderblom* eller avgående generalsekreteraren för KV, *Konrad Raiser*. Samuel Kobia, tillträdande generalsekreterare, om-nämns inte). Ofta, men inte alltid åtföljs artikeln av ett fotografi. Dessa fotografier är de enda som finns i den andra upplagan. Den första upplagan hade fotografier också ifrån ekumeniska konferenser och händelser, samt av annat som kunde förstärkas med hjälp av en bild. 4. Dogmatiska och teologiska teman och hur den ekumeniska rörelsen (KV) relaterar till desamma är ett fjärde tema. Här berörs allt från kristologi och bibelsyn till försoning och liturgi. Här finns artiklar som diskuterar specifika teologiska begrepp och artiklar som ger översiktsbeskrivningar av kontextuella teologier, där kyrkan i syd ges ett stort utrymme. Dessa står listade under uppslagsordet: *theology* följt av den specifika variant som sökes. 5. Ekumeniska organisationer är ett femte ämnesområde. Här ligger betoning på utvecklingen och arbetet inom KV, dess utskott och organisationer, men det utesluter inte andra organisationer som kan vara nya för läsaren. 6. Sociala och kontextuella fenomen som kyrkan av idag ställs inför ges också välförtjänt utrymme. Här kan man notera att några uppslagsord från den första upplagan ersatts med nya, mer relevanta för samtiden (t.ex. *ethnic conflict, globalisation, gospel and culture*). Författarna, 370 kvinnor och män, kommer från världens alla hörn, och deras samfundstillhörighet varierar. De flesta kommer dock från väst och tillhör de större samfunden. Författarnas bakgrund beskrivs i ett omfattande index. De sex redaktörerna, med olika samfundstillhörighet (anglikanska, metodistiska, romersk-katolska och rysk-ortodoxa kyrkan), har alla varit involverade i KVs arbete och bidragit med ett stort antal artiklar.

KVs ekumeniska uppslagsverk är en guldgruva för den vetgirige. Det ger en god introduktion till eku-